

Intervista/ Misioni i poetit dhe arratia e tij drejt Amerikës,

Gjekë Marinaj, mes kufijve

DHURATA HAMZAI

Asnjëherë nuk dihet fati i krijuesit dhe i veprës së tij. Dhe poeti Gjekë Marinaj, i arratisur në vitin 1990 nga atdheu drejt Amerikës (para se të rrëzohej Komunizmi në Shqipëri), nuk e kishte parashikuar as fatin e arratisë, nuk do ta parashikonte dot se një ditë një grup profesorësh amerikanë me të cilët aktualisht punon, do të bëheshin kureshtarë për letërsinë gojore shqiptare, e sidomos për Eposin e Veriut. Tashmë ata kanë nisur një

ekspeditë, me të cilën Marinaj do të bashkëpunojë derisa një ditë dëshiron ta shikojë pasurinë kombëtare, padrejtësisht të fshirë nga historia e letërsisë botërore - në faqet e saj. Një poezi gati baladeske e çoi Gjekën në Amerikë, dhe një poezi më e madhe, ajo e popullit të tij e risolli në atdhe. Për arratinë e tij vagullore, në një intervistë për gazetën "Tema" ai kujton bisedën me Ambasadorin

Amerikan në Beograd: Gjekë tha: "unë kam një poezi, që ajo poezi shkak që më sollli deri këtu. -"Këtu në Beograd e ke? - tha ambasadori. "-Po, tha Gjekë". "-Me vete? "Jo, - tha Gjekë, -e kam në Hotel". "-Atëhere në rregull, -më tha, sille nesër". Për mua ishte shumë e vështirë të rrija dhe një ditë tjetër vetëm që të çoja atë poezi, rrëfen Gjekë në intervistën për "Tema". Shkova ditën tjetër. Ia lexoi përkthyesi

dhe ai më tha: "Paç fat në Amerikë, bir!". Kjo ishte fjala që shoqëroi udhëtimin e Gjekë Marinaj drejt Amerikës...

Poezia "Kujt" u kujtua me rastin e promovimit të përmbledhjes me poezi të zgjedhura nga krijimtaria e poetit të famshëm amerikan Frederick Turner, ditën e shtunë në Qendrën Ndërkombëtare të Kulturës (QNK). Libri u përkthye në shqip nga Gjekë Marinaj dhe u

"KUAJT"

*Tërë jetën duke vrapuar rrimë
Shohim veç përpara
Ç'bëhet prapa s'duam t'ia dimë.
Ne nuk kemi emër
Të gjithëve kuaj na thonë.
Nuk qajmë,
Nuk qeshim;
Heshtim,
Dëgjojmë;
Hamë atë ç'na japin,
Ecim nga na thonë,
Asnjë nga ne s'është mendje hollë.
Kush qe kalë mbreti,
Posti qe i lartë
Kush qe kalë princeshe
I bënë shalë të artë
Kush qe kalë fshatari
Pat samarë me kashtë
Kush qe kalë i egër
Tërë jetën fjeti jashtë.
Po qemë dhe mbetem kuaj, para njeriut!*



profesor Galatin dhe kur Turner nuk erdhi dot, profesor Galati ndejti në Beograd me grupin tjetër dhe ne do të bëjmë së bashku pas kësaj studimin e poezisë epike të Ballkanit. Kështu që unë kam dhe dy ditë të tjera këtu dhe do të shkoj me grupin në Beograd.

Zoti Gjekë, ky duket një projekt shumë interesant. Si ka nisur ideja për këtë ekspeditë nga profesorët amerikanë?

Për fat të keq, letërsia botërore, lëndë të cilën unë e jap në Amerikë, nuk ka asnjë të dhënë për epikën gojore shqiptare, për eposin dhe legjendat dhe folklorin shqiptar. Pothuajse poezia epike gojore shqiptare nuk njihet në botë sot për sot. Mirëpo poezia gojore e Ballkanit njihet, ashtu siç e kanë bërë serbët, grekët, maqedonasit, etj për vëten e tyre. Mirëpo unë, përpos që dëgjoja letërsinë epike, sepse është pjesë e punës që bëj, më ra në sy kjo mungesë. Kështu që vendosa "ta ngre pak zërin", dhe kështu që u vendosa nga Richland College, në Dallas të Teksasit, që të sponzorizohet kjo ekspeditë dhe është plan që në qoftë se punët do të na shkojnë mirë, ne do të kemi një tekst shkollor për Universitetet në Amerikë që të ketë epikën e Ballkanit, pra të ketë një studim, ku nuk është vetëm poezia, sepse ata i duan të padëguara e të pabotuara më parë, të paredaktuara, por është edhe mendimi rreth tyre se çfarë ka menduar shqiptari p.sh kur Gjergj Elez Alia dhe Bajlozi i Detit kanë luftuar me njëri-tjetrin, se cili ishte koncepti i dashurisë në atë kohë. Pse Balozit ishte i keq dhe Gjergji ishte i mirë. Pra, përmes artit, duam të futemi në brendësinë ideologjike të popullit në atë kohë, duke menduar se poezia dhe arti i një kombi është produkt i popullit, sepse populli është ai që ka menduar dhe e ka ruajtur atë poezi.

Pra, zoti Gjekë, ky qenka një kthim shumë i bukur në atdheun tuaj, sepse në

poezitë tuaja vë re se largimi juaj në Amerikë lidhet me një frikë se mos po humbisni gjithçka, por ju përzuloni diçka që ka humbur herët me profesorët amerikanë dhe do ta çoni si vlerë në Amerikë, apo jo?

Unë shpresoj që vërtetë ta bëjë këtë, sepse unë ndiej një përgjegjësi shumë të madhe. Unë e kam nisur këtë punë që nga Himara, sepse nuk dua ta ndaj epikën shqiptare që të them që është vetëm e Veriut, sepse ne jemi një komb shqiptar dhe ata që janë në Vlorë kanë shumë gjasa që të jenë nga Veriu dhe në Veri ka gjasa të jetojnë shumë nga ata që janë nga Vlora. Kështu që kam shpenzuar dy ditë atje. Kam takuar fshatarë. Jam takuar me njerëz që i dinin këngët e vjetra epike të Shqipërisë së Veriut. Ata i kanë thënë me shumë dëshirë. Kam një përgjegjësi shumë të madhe, sepse që në vitin 1870 ka shqiptarë në Amerikë, por nuk i është dhënë askujt ky shans dhe unë e kam këtë shans. Sikur ky projekt të jetë i plotësuar, poezia epike shqipe do të jetë më e kualifikuar në të gjithë Ballkanin.

Sigurisht që ju duke përmbushur këtë mision, patët rastin edhe të jeni i pranishëm në promovimin e librave tuaj, atij me poezi të përkthyer të Turner dhe përmbledhjes modeste me poezitë tuaja "Infinit", por ajo që u diskutua me tepër dhe që u riktheu sërish si emër të njohur në atdhe ishte poezia juaj "Kujt"...

Unë jam munduar që prej vitit që u largova t'u shmangem intervistave për poezinë "Kujt" dhe në shumicën e rasteve ia kam arritur... Heeh, poezia "Kujt" ishte një poezi me fat. Natyrisht që nuk është poezia ime më e mirë, por ishte një poezi me shumë fat. U shkrua në një kohë të caktuar e kishte fat sepse doli nga një poet i panjohur, nga "askushi", sepse e njëjta poezi sikur të ishte botuar nga poetët e njohur Kadare, Preç Zogaj, Marku, Xhevair Spahiu, etj, nga xhelozia e kolegëve nuk do të

Intervista

Zoti Gjekë Marinaj, jeni arratisur nga vendi juaj drejt SHBA-së që në vitin 1990, kur ende Shqipëria ishte nën sundimin komunist. Cilat ishin motivet që ju sollën këto ditë në atdheun tuaj?

Sigurisht që ardhja ime këtu do të shoqërohej edhe me vizitën e e shkrimtarit të madh amerikan Frederick Turner, i cili për fat të keq, ndërsa bëhej gati të vinte këtu që të ishte i pranishëm në promovimin e librit "Ne shpëllën e Platonit", përkthyer në shqip prej meje, sëmurët dhe shkon në spital për të kryer një operacion. Ju e dëgjuat edhe në letërën e tij që u lexua gjatë promovimit, ku ai duke u kërkuar falje premonte se do të vinte në Shqipëri, sapo shëndeti i tij të përmirësohej.

Kur e përkthye Frederick Turner, pas 16 vjetëve i larguar nga Shqipëria, a e dinit, ju Gjekë, se këtu në Shqipëri poezi të mira, ka më shumë se kurrë. A do të kritikë letrare të tilla nuk ka?

Ajo më ka shkuar në mend, sepse e dija që Shqipëria ka shkrimtarë të mirë, ka plot poetë e shkrimtarë të përkthyer, por e dija se nuk ka Frederick Turner. Unë mendoj se poetët janë si yjet. Secili e ka atë bukurinë e tij në hemisferën e vet dhe unë në fakt mendoj se kam gjetur një nga yjet më të mëdhenj, të cilët kur Shqipëria nuk kishte relacione me botën, ishin në një mjegull, kishte një re midis poetëve si Frederick Turner dhe të tjerëve. Unë mendova se ku është shanci im që t'i largoj këto re. Dhe është mirë që një poet kaq i madh të shihet fytyrë për fytyrë me poetët shqiptarë që kanë një dimension kaq të madh sa ky poet dhe një dëshirë po aq të madhe për të lexuar.

Një nga mesazhet e Turner për poezinë, ose të Turner "si ruajtës i poezisë", bie direkt në konflikt me atë lloj poezie të shpikur veç prej mendjes, të asaj poezie që vrapon drejt formave të jashtme, eksperimentimit, etj, si do ta zgjeronit ju komentin rreth këtij mesazhi?

Po mesazhi i tij është që të hidhen sytë nga poezia.

Mesazhi i tij është njerëzor. Ai nuk do që ta largoj poetin nga njeriu. Ai ka arritur që ta tërheq poezinë nga poezia mekanike, nga terminologjia e errët. Ai mendon si mund ta bëjmë poezinë pronë të njeriut, poezi të humanëve. Ai e konsideron poezinë si medikament. Njeriut i dhemb shpirti, njeriut i vuan shpirti. Shko merr Frederik Turner dhe ai të qetëson, sapo e lexon! Lexoje poezinë që ka për dashurinë dhe të bën më të zjarrtë, të bën më erotik. Lexoje poezinë që ka për të kaluarën, të bën ta duash atë e të kesh një farë nderimi dhe në të njëjtën kohë ka një fuqi marramendëse për të ëndërruar të ardhmen, ku përfshihet e ardhmja e njerëzimit dhe e ardhmja e poezisë.

Ç'farë keni planifikuar gjatë ditëve që ju do të qëndroni këtu në Shqipëri?

Qëllimi i ardhjes sime këtu, nuk është thjesht promovimi i librit, por unë kam ardhur për një punë tjetër këtu. Unë kam ardhur me tetë profesorë amerikanë që do të studiojnë poezinë e Ballkanit, domethënë poezinë epike gojore, dhe unë isha bashkë me Turner dhe

më 12 shtator të vitit 1990

të baladës "Kuajt" dhe eposit

manifestua me pjesëmarrjen e një numri të konsiderueshëm shkrimtarësh, politikanësh aktivë shqiptar, si dhe të medias shqiptare. Frederick Turner është i njohur si një nga poetët më të rëndësishëm të letërsisë së sotme botërore, kandidat për Çmimin Nobel në letërsi (këtë vit i propozuar nga 41 universitete dhe organizata të akredituara letrare nga e gjithë bota, fitues i çmimit "Pen International," Çmimit "The

Milan Fust Prize" (çmimi më i lartë letrar i Hungarisë), Çmimit "Gjenima," Çmimit "Levinson Prize" etj, etj. Ai është kryeredaktor i revistës letrare famëmadhe *Kenyon Review*, drejtues i Institutit Letrar të Teksasit, profesori themelues i shkollës së Arteve dhe Humanitetit pranë Universitetit të Teksasit në Dallas. Ka bërë pjesë në disa dokumentare televizive, përfshi këtu dhënien e çmimeve të The

Emmy and Golden Eagle, dhe është në bordin e këshilltarëve të disa institucioneve kulturore dhe letrare. Ndërsa Gjekë Marinaj aktualisht është presidenti i Shoqatës së Shkrimtarëve Shqiptaro-Amerikanë, poet dhe publicist i mirënjohur, dhe autori i poemës "Kuajt", e cila ka ndihmuar miqtë e tij në revoltat kundër qeverisë despotike. Me zi u shkëput i gjallë nga Shqipëria, Gjekë Marinaj, më

12 shtator të vitit 1990 dhe është tani nënshtetas amerikan. Në aktivitetin e së shtunës gjatë ceremonisë, u lexua edhe përshëndetja e poetit Frederik Turner, i cili ishte ftuar nga Drejtori i QNK-së, Mujo Buçpapaj, për të marrë pjesë në këtë eveniment, por pas një operacioni të paparashikuar mjekësor që pati në Teksas, Turner-it iu desh ta anulonte vizitën e tij në Shqipëri.



Gjekë Marinaj në Amerikë...?

kishte në fillim të njëjtën forcë, por duke e ditur se u bë nga askushi, ajo u shpërnda me gjithçka pati në vetvete. Sikur një poet bën një poezi dhe Humb, unë bëra një poezi dhe shoh veten si ndonjë poet të jashtëzakonshëm, në qoftë se njerëzit më identifikojnë mua me poezinë "Kuajt", por më vjen mirë që unë munda të nxjerrë diçka nga jeta e përditshme dhe ta vë në vargje dhe u dhanë njerëzve për të kuptuar se shqiptarët po vuanin, shqiptarët po hanë ç'u jepnin dhe shqiptarët kishin mbi krye ashtu siç kanë gomerët dhe kuajt njerëz që aq ishin. Mesazhi i fundit që shqiptarët nuk ishin kafshë, por "ne qemë dhe mbetëm kuaj para njeriut", pra, kuptuar nga mënyra se si komunizmi i formonte njerëzit në çfarëdo mirëqenie që të jenë, ishte se ata mbetën kuaj para njeriut. Por komunistët e interpretuan ndryshe. Megjithatë edhe interpretimi i dytë edhe pse nuk ishte i thënë me qëllim, edhe ai interpretim ka shërbyer mirë.

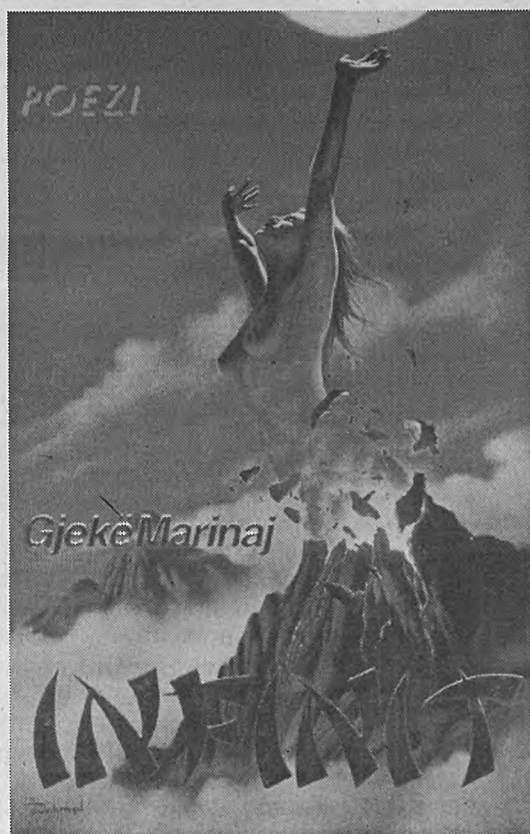
Ku u lind Gjekë Marinaj?

Unë kam lindur në Brut të Malësisë së Madhe. Bruti është një fshat i vogël me 9 shtëpi. Në atë kohë unë s'e kuptoja poezinë fare. Vetëm kur kam shkuar në Bajzë, në moshën 13-14 vjeç kam filluar të shkruaj.

Ideja juaj për të shkruar ka nisur nga ndikimi i leximeve, apo ju kishit një ndjesi të jehonës së këngëve dhe baladave popullore të trevës ku banonit?

Unë besoj se kam filluar të shkruaj, jo se poezia është e rëndësishme, por kam filluar të shkruaj, sepse besoja se poeti ishte i rëndësishëm. Për mua kur flitej se dikush ishte poet, më dukej se kishte diçka magjike. Madje, më duket se edhe sot ky imazh nuk ka ndryshuar. Kur dëgjoja për poetin, më dukej se flitej për diçka që krijonte një lidhje midis njeriut dhe zotit. Ishte diçka që unë se kuptoja se si njerëzit kushdo që ishin, fshtarë ose

Gjekë Marinaj, pak biografi



njerëz të thjeshtë nuk donin që të bëheshin poet. Për mua poet ishte shkalla më superlative e qenies njerëzore. Pastaj unë kam filluar të shkruaja dhe pak nga pak e pashë se poezia po më ndihmonte shpirtërisht dhe pastaj e pashë se aty unë mund të shkëpusja diçka nga jeta e ta hidhja diku.

Sigurisht që historia e arratisë suaj të bënë shumë kurioz. A mund të na tregoni diçka rreth asaj ngjarjeje, e cila ishte e ndëshkueshme në sistemin totalitar?

Po, poezia "Kuajt" u bë shkak. Unë mora lajmin se do të shkoja dhe do të takohesha në Degë të Brendshme, të nesërmen në orën 8.00 të datës 12 shtator, dhe të them të drejtën u zura ngushtë, sepse e dija se çfarë kanë bërë me poetët e tjerë. Dija për ata që e kishin kundërshtuar regjimin dhe pa u matur shumë mora një çantë me libra dhe më shkoi mendja për të kaluar klonin dhe kalova në Jugosllavi. Ishte diçka që nuk kam shumë qejf ta sjellë

ndërmend, se nuk e di... Ishte diçka më e thellë se loti, e unë nuk qaja dot...

Ishit vetëm kur ikët?

Isha me një shokun tim. Vëllai i tij kishte ikur para dy-tre javësh dhe ai i dinte rrugët më mirë se unë. Pra, për mua ishte diçka shumë e vështirë. Si do që të jetë puna, të ikësh nga atdheu është diçka e vështirë. Unë nuk mund ta riprodhojë dot në mendjen time atë ndjenjë që kam pasur kur po ngjitesha malit natën. Kështu që i hutuar, i trembur i zhgënjyer, i lodhur, plot dhimbje, unë nuk e dija se ç'po merrja me vete dhe se ç'po lija pas.

Dhe qëndruat....?

Qëndruam në Jugosllavi përreth nja dy javë. Në Jugosllavi na futën në një lloj burgu, por ishte diçka ndryshe nga burgu i vërtetë, sepse aty po na mbanin ne që kishim kaluar kufirin dhe po na investigonin; nga kishim ardhur, pse kishim ardhur dhe kush jemi. Për pak

Gjekë Marinaj u lind në Brrut të Malësisë së Madhe, në vitin 1965. Ai u largua nga Shqipëria për arsye politike në vitin 1990. Eshhtë nderuar me disa çmime nacionale (Amerikane) dhe internacionale për krijimtarine e tij, duke përfshirë The Golden Pen Award (26 nëntor 1999) dhe International Poet of Merit Award (17 nëntor 2002). Ai është autor i dy librave mepoezi dhe i një libri intervistash me individualitetetë zhgjedhura. Marinaj është gjithashtu botues dheeditor aktual i revistës Pena, revistë letrare eShoqatës së Shkrimtarëve Shqiptaro-Amerikanë. Ai jep mësim English & Communications në Richland College, në Dallas të Teksasit, ku jeton me gruan e tij, Dusita.

Vepra letrare:

"Mos më ik larg", 1995 - poezi
 "Infinit", 2000 - poezi
 "Ana tjetër e pasqyrës", 2003 - intervista
 "Ora e paqes", 2005, përkthim - poezi nga Rainer
 "Në shpellën e Platonit", përkthime nga Frederick Turner, etj.

kohë, pasi na liruan, unë ndejta në Beograd në disa hotele, pastaj në kamp përqendrimi, për pak kohë, dhe kur erdhi koha që unë të ikja në Amerikë shkova tek Ambasadori Amerikan për intervistën dhe ai më tha "Ju paskeni punuar në Shqipëri tek disa gazeta dhe keni botuar poezi tek gazetata më me famë në Shqipëri, si tek "Drita", etj. Unë nuk e kuptoj se çfarë ju ka bërë komunizmi. Si doni të ikni prej komunizmit. Ç'prova keni se e urreni komunizmin? Unë nuk dija se ç'ti thosha për prova, sepse unë s'e dija se ç'donte të thoshte prova, por megjithatë unë i thashë se unë nuk dua të jem deklarativ, por unë kam një poezi që më solli deri këtu. "Këtu në Beograd e ke, më tha". "Po". "Me vete?" "Jo. i thashë, e kam në hotel". "Atëhere në rregull, më tha, sille nesër". Për mua ishte shumë e vështirë të rrija dhe një ditë tjetër vetëm që të çoja atë poezi. Shkova ditën tjetër, ia lexoi përkthyesi dhe ai më tha "Paç fat në Amerikë, bir!". Kjo ishte fjala që shoqëroi udhëtimin tim drejt Amerikës.

Oh, në Amerikë e nisa me vështirësi si të gjithë të tjerët. Kur shkova gjuhën nuk e flisja. Unë vija nga fshatrat e Shqipërisë me një kulturë minimale, pavarësisht se dëshirat e mia për njohuritë jashtëshkollore ishin të mëdha. Fillova të punoj si një punëtor i thjeshtë në një hotel, dhe më duhej që të rregulloj krevatet e të pastroj gjithë shkallën e hotelit. Mirëpo më duhej që të rregulloj 17 dhoma në ditë. Unë nuk kisha aftësi të vendosja aq rregull dhe nganjëherë më duhej të vija dorën në mes të krevatit dhe të kërceja në anën tjetër në vend, që të mos harxhoja kohë duke u sjellë rrotull. Po ata e panë se unë s'e bëja dot këtë punë dhe për dy javë më dhanë një detyrë tjetër që ishte pak më e lehtë. Duhej të çoja jastëk, ose sende të tjera klientëve kur ata thirrnin dhe kështu punova për pak kohë. Pastaj unë e ndjeva se nuk doja të jetoja gjithmonë ashtu. Shkova dhe u regjistrova në shkollë. Vazhdova një institut mjekësor që në fakt e mbarova për tre vjet dhe fillova të punoj në spital si specialist i enëve të gjakut dhe që andej shkova në një kolegji dhe mbarova shkencat e përgjithshme. Sapo mbarova shkencat e përgjithshme, shkova në universitet, në Richland College, në Dallas të Teksasit (aty ku jap mësim). Eshhtë një katërvjeçare për arte dhe letërsinë botërore dhe jam akoma në vazhdimësi për dy doktoraturat. Kam pesë vjet që punoj si pedagog i Letërsisë Botërore dhe i Komunikimit në anglisht.

Gjekë, keni krijuar familje atje në Amerikë?

Kam një grua të mrekullueshme. E ka emrin Dusita dhe ajo ka mbaruar dy universitete. Madje para dy javësh kishim inagurimin e diplomimit të saj për mjekësi. Fëmijë nuk kemi, se kemi qenë të dy në shkollë, por kemi ndërmend që "të mblidhemi bashkë" dhe të bëjmë diçka... (Qesh).